

մաներէնից Իստէրլէնի առողջապահութիւնը, Իրէմի և Իրէնդէլի առանց և Թռչնոց ստորագրութիւնը եւ կենսագրութիւնը պատկերներով միասին, Իօթի անատոմիական տախտակները ստորագրութեամբ միասին, Վանօի, յամէնի և Վիլնիերի ֆիզիկան, Հարգվիգի գրուածքը, Լէնկէի առողջապահութիւնը, Լիբիխի շարագրութիւնքը, Լիբիխի ֆիզիօլոգիան, նմանապէս Սթէշտինը, Ռուսմէյէրինը, Սէվորինը, Սլէյնը, Վօլտինը և այլն և այլն և այլն ամենից առաջ նախամեծարաբար հարկաւոր է թարգմանել Իստէրլէնի առողջապահութիւնը, մարմնամարդութեան (ժիմնաստիկ) ընդարձակ սկզբունք եւ մանաւանդ ընդարձակ բառարաններ գաղղիներէնից հայերէն և գերմաներէնից հայերէն ։

Գ. Որովհետեւ ռուսերէն լեզուով տպած գրքերից օգուտ քաղել կարող են միմիայն ռուսիաբնակ Հայերը, ուրոնք գիտեն ռուսաց լեզուն, ռուսի ցանկալի էր, որ (Սէշտէլ) ռուսացիչ օրագրի, Իրէմի, Իրէնդէլի, Ռուսմէյէրի, Վանօի, յամէնի և Վիլնիերի, Լիբիխի, Լիբիխի, Սլէյի, Սէվորի, Մարչի, Լէպլէի, Հօննգէրի, Ռէվէլի և սոցա նման ռուսերէն թարգմանած շարագրութիւնքը լինէին Ռուսաստանի մէջ եղած ազգային ռուսումնարանների գրատանց մէջ ամենից քաշի մի օրինակ, գոնէ երկու երկու ։

Իայց մեզ առաւել հարկաւոր է բարեկարգել մեր ազգային ուսումնարանների կառավարութիւնը այն հիմքերի և հաստարանների վերայ, որ կառուցել է մեր ժամանակի դաստիարակութեան գիտութիւնը, և կազմել վարժապետական դպրոցներ, բարեկարգելով մի և նոյն ժամանակ հասարակ դպրոցները, բայց այնպէս, որ

պէս կարգադրած և բարեկարգած են Վերմանիայի, Հելլենդիայի, Բելգիայի, Վաննմարկայի, Լնկիւայի և Յոլանտայի դպրոցները ։ Ըստ անհրաժեշտ հարկաւորութիւնը դարման առող եւ վարժապետական դպրոցներ կանոնաւոր կերպով հիմնող կաթողիկոսը սրբոյն Սիսրոպի հետ կը յիշուի ազգային երախտադէտ յիշողութեան և ազգային պատմութեան մէջ ։ Յոյս ունիմք մեր Վեդդ Կաթողիկոսը կաշխատէ կատարել այդ ազգի ամենագլխաւոր և անհրաժեշտ հարկաւորութիւնը ։ Ըզգի մէջ նա կարող է գտանել միջոց եւ գործիքներ, եթէ միմիայն ձեռնամուխ լինի այդ հարցին անկեղծ սիրով, ջերմեռանդութեամբ և հաստատ կամքով ։

ՍԻՐԱՅԷԼ ՍԻՐՈՒՅԷԼ ՍԻՐԱՆՈՒՅԷԼ ։

ԿԵՆՑՆԳ, ՍԵՐԴԿԵՆ

ԵՒ ԻՒՐ ՏԵՍԱՆՆԵՐԸ

Վաղաքակրթութեան յառաջադիմութիւնը մարդկային առաջին սերունդէն յայտնեցաւ ։ Ըստմ երկիրը մշակեց ։ Խոկ անոր որդիներէն մէկը նոր միջոց մը ընտրեց իրեն համար, այն է կենդանիներ դարմանել ։ Ռեբմին այն ժամանակէն ի վեր մարդկային ազգը երկու տարբեր վիճակի կը բաժնուի — Երկրագործի և Կոյնիկի ։

Ինտութեան դպրոցն էր՝ որուն մէջ առաջին մարդը կազմեցաւ և նոյն դպրոցն էր դարձեալ ուր ուսաւ մարդը կենաց բոլոր օգտակար արհեստները ։ (Որէնքները՝ որովք առնկերը կը բռնէին, չէին երբէք կարող մարդէն երկար ժամանակ թագուռ մնալ, թէպէտ և մարդը սակաւ ուշադրութիւն գարձընէր անոնց վրայ) ։ Մարդը

բնութեան ինքնին սերմանելն ու ջրերը տեսնելով, իւր բնական ազգամար ար թնցաւ բնութեան նմանելաւ . և իսկ այն հարկը թելադրեց զինքը իւր բազկաւ բնութեան աջակցելու, և ա նոր կամաւոր պտղաբերութեանը՝ ար ուեստիւ օգնելու :

Սակայն պէտք չէ կործել որ առաջին մշակութիւնը եւս իսկզբան ցու բնականն եւ կամ ուրիշ որ և իյցէ մեծամեծ պատրաստութիւն պահանջող պտղական տեսակէ մը սկսաւ . վասն զի բնութեան ընթացից մէջ միշտ պատաշաճ է պարզէն դէպ ՚ի բաղադրեալը յառաջանալ . Զաւանականութեամբ բրինձը կը կարծուի առաջին տնկար կութիւն : որովհետեւ բրինձը Զնդկաստանի կողմերը առանց մշակումի կ'աճի . և ամենահին պատմութիւնը բրնձին մշակման վրայ՝ իբրեւ երկրա գործութեան ամենահին տեսակի վըրայ կը խօսի : Սարգը նշմարեց որ մէկ խիստ չորութեան ազդեցութեամբ տունկելը կը թուլանան, և անձրեւէ մը զինի՝ վաղվաղակի կը կենդանանան . նշմարեց դարձեալ որ այն տեղ ուր որ գետ մը յորդելով փափուկ եւ թարմ հող թողած է ու պտղաբերութիւնը աւելի առատ է և նշանաւոր : Սարգը այս երկու գիւտէն շահեցաւ, իւր տնկարկութեանց արուեստական անձրեւ տուաւ, այսինքն մօտաւոր ջուր չունենալով, որ զանոնք սուգէ, հեռու տեղէն ջուր բերաւ իւր գաշտին մէջ եւ թարմ հող յորդարել հնարեց : Այսպէս ուրեմն մարդը ուսաւ ցամաքեցնել և ջրի :

Կենցաղաւարական յառաջադիմութիւնը՝ զոր մարդը անասուններէն պիտի շահէր, աւելի գծուարին երեւցաւ . բայց նա աւելի բնականէն եւ անսեղէն սկսաւ, գուցէ շատ տարիներ գոհ եղաւ անանոց կաթովը մի-

այն, առանց անոնց կենաց դպելու : Իւ կարծիք չ'իւյ որ մայրական կաթին փորձառութեամբ՝ մարդը անասնոց կաթն եւս սկսաւ գործ դնել : Իս այս նոր սնունդը խելամոռեց թէ չէ, իսկ այն զայն ըստ ամենայնի ապահովեց . որովհետեւ անկից իրեն քովը պատրաստ և իբր պաշար ունենալու համար, ըստ դիպուածոյն չէր կրնար թողուլ նոյն սնուցիչ կենդանիները, որք իրեն կէրակուր տան ճիշտ այն ժամանակ, երբ ինքը անօթի ըլլար : Աստի մարդը քա նի մը կենդանի միշտ իրեն շուրջը հաւաքել մտածեց, և ահա կաղմուեցաւ մի խաշն : Յետոյ կը մնար մարդուն առասուհներու մէջէն որոնք որ մարդուն համար աւելի ընտել և ընկերական էին . զանոնք արոնել, և վայրենի ազատութեան վիճակէն բերել զանոնք խաղաղական և ծառայական վիճակի — այսինքն է ընտելացնել : Իսկ այն անասնոց վրայ փորձ ընելէն յառաջ, որոնք որ բնութեամբ շատ վաշրենի էին, և մարդկային զօրութենէն գերազանց զէնք և զօրութիւն ունէին, մարդը անոնցմէ սկսաւ իւր փորձը, որոնք որ բնութեամբ պակաս վաշրենի և զօրութեամբ իրմէն տկար էին : Այսպէս ուրեմն մարդը կանխապէս սկսաւ աւելի ոյխարներ դարմանել քան թէ վայրենի խոզ, եղ և ձի :

Երբ որ մարդը իւր անասուններէն իրենց ազատութիւնը բարձաւ, զու նոնք անձամբ սնուցանելու և անոնց պիտոյքը հոգալու հարկը գաւոյ, և ահա դարձաւ հովիւ : Իս քանի որ կենդանիքը սակաւաթիւ էին, բնութիւնը կարող էր առատութեամբ սնունդ մատակարարել այս փոքր խաշին . եւ մարդը չունէր մի ուրիշ աշխատութի, բայց եթէ արօտ որոնել, և երբ արօտն սպասէր, փոխադրել զայն մի տրիշ կողմ՝ Ամենհարուստ քառասուն

Թիւնը կը վարձատրէր մարդու այս անձան պարագմունքը, ուր աշխատութեան արդիւնքը եւս ոչ մէկ եղանակի փոփոխութեան և կամ կլիմայի չէր ենթարկուած : Յաւիտեանական բերկրութիւն մը հովուական վիճակին բաժինն էր , եւ աղատութիւնը ու զուարթ պտրապորդութիւնը՝ նորս կենցաղոյն սեպհականութիւնը :

Իսկ ասկէ բոլորովին տարբեր էր երկրագործին վիճակը : Սա այն հողին հետ ասրիօրէն կապուած էր , ուր ինքը տերմանած էր . և այս վիճակը ընտելելով , բնակութեան վերաբերեալ բարձր ազատութիւնը մերժէր էր : Արովհետեւ պարտաւոր էր հագացողութեամբ և բնութեան նուրբ օրինակով տունը կը կանոնաւորել , զոր կը բեղմնաւորէր և որուն աճումը արուեստիւ և աշխատութեամբ կը յաղորդէր : Մինչդեռ խաշնարածը իւր խաշինքը անհոգ ինքնին կը թողուր : Գործիքներութեան թիւնը ՚ի սկզբան երկրագործին բոլոր աշխատանքը շատ գծուարին կը նէր , և հողիւ իւր երկու բազկաւ կը բաւականանար : Ընդեօք արօրը գտնելէն յառաջ երկրագործի կենցաղը փրքան անասնիկն էր , մանուանդ յառաջ քան եզին իշխելը և իւր աշխատութեան գործակից ընելը :

Հողը բանալ , պատառել , սերմանել և ջրել նաեւ հնձելը , այս ամենը փրքայ աշխատութիւն կը պահանջէին երկրագործէն , և փրքայի եւս հունձէն զինի , մինչեւ իւր ժակութեան ոլորտողը այն կէտին հասցունելը , որով մարդն սնանիլ եւս կարողանար : Բաւի՞ անգամ իսկ կ'ըստիպուէր իւր տունիկերը այն վայրենի գազանաց գէմ պաշտպանել , որոնք անոնց վրայ կը յարձակէին , զանոնք սրահպանել կամ պատուարով մը շրջապատել , նաեւ շատ անգամ պատերազմիլ իւր անձը

փտանդի մէջ դնելով . և տաղի ալ չը նայելով , փրքայ տակաւին իւր աշխատանաց արդիւնքը անապահով էր , ենթարկուելով կլիմայի և եղանակի զրկանաց : Գետի մը յորդութիւնը , կարկուտ մը բոլոր պտղաբերած բոյսերը բաւական էին խլել և զմարդն խիստ զրկանաց և վնասուց ենթակայ առնել : Արեւմտեան երկրագործին վիճակը խիստ , անհաստատ և անապահով էր , հովուին հանդարտ և պտաշաճ կենացը համեմատելով . և այնքան աշխուտանօք կարծրացած մէկ մարմնոյ մէջ (իւզպէս էր երկրագործին) ՚ի հարկէ իւր հագին եւս ստիպուած էր խրատանալ :

Այլեւ երկրագործը իւր խիստ կեանքը՝ հովուին երջանիկ կենաց հետ համեմատել մտածէր , անխուսափելի էր որ այս տարբերութեամբ երկրագործը չըլլտանար . և իւր բոլոր նիւթական մտածմունքներէն զինի , նա պիտի կարծէր որ երկինք տարբեր և նսխանձելի արտօնութիւն մ'է պարագեւած հովուին : Հետեւեալէն նա խոնձը երկրագործին սրտին մէջ արթնցաւ : Այս թշուառական կիրքը մարդկանց մէջ առաջին անհաստատութեան կամ խորութեան առթիւ խկոյն պիտի յառաջ գար . չիլ աչքով մը նայեցու երկրագործը՝ հովուին օրհնեալ վիճակին , որ , իրեն դէմ յունգիման , հովանիի տակ նստած անդրուրութեամբ մը իւր խաշինքը կը դիտէր , մինչդեռ արեւակը իւր կայծակնայտ ճառագայթներով զերկրագործը կը խայթէր , և մինչդեռ աշխատանքը իւր ճակտէն քրտունքը կ'աղբերացնէր :

Հովուին անվայթ ուրախութիւնը զայն վերաւորեց , նա ատելութեամբ բորբոքեցաւ անոր երջանկութեանը և միանգամայն արհամարհելի դատարար

